

**VATANSIZLIĞIN AZALTIILMASINA DAİR BİRLEŞMİŞ
MİLLETLER SÖZLEŞMESİNİN BAZI HÜKÜMLERİNİN
5901 SAYILI TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

*Effects of the United Nations Convention on the Reduction of
Statelessness on Certain Rules of the Law No. 5901 on Turkish
Nationality*

Prof. Dr. Gülin GÜNGÖR*

ÖZET

Bu çalışma, Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesinin Türkiye bakımından yürürlüğe girmesi durumunda Türk Vatandaşlığı Kanununun değişiklik geçirmesi gereken hükümlerini ele almaktadır. Bu çerçevede, çalışmada, Türk Vatandaşlığı Kanununun değişiklik geçirmesi gereken hükümlerine ilişkin önerilere de yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Vatansızlık, vatandaşlık, tâbiyet, çocuk, Türkiye, Türk bayrağı, Türk, Türk Vatandaşlığı Kanunu, TVK, Bakanlar Kurulu, İçişleri Bakanlığı, vatandaşlığın devamlılığı ilkesi, ülke, doğum, doğum yeri, ius soli, ius sanguinis, irade dışı kayıp, kaybettirme, iptal, geri alma, yalan beyan, hile, erga omnes, milletlerarası andlaşmalar, doğrudan uygulanma, Anayasa m.90, bulunmuş çocuk, hava aracı, deniz gemisi, olası durumlar, karine, adil dinlenme hakkı, eş, CRS, uluslararası hukukun üstünlüğü, uluslararası hukuka uygunluk

ABSTRACT

This study examines the relevant rules of the Law on Turkish Nationality that shall require amendment in the case of entry into force of the U.N.

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

Convention on the Reduction of Statelessness in Turkey. Within that sphere, the study also comprises of draft rules proposed for the related articles of the Law on Turkish Nationality.

Key Words: Statelessness, nationality, citizenship, child, Turkey, Turkish flag, Turkish, Law on Turkish Nationality, TVK, Council of Ministers, Ministry of Interior, principle of continuity of nationality, country, birth, place of birth, *ius soli*, *ius sanguinis*, deprivation, denationalization, nullification, misrepresentation, fraud, *erga omnes*, international treaties, self-executing, Constitution Art.90, foundling, aircraft, ship, as the case may be, presumption, fair hearing, spouse, CRS, superiority of international law, compliance with international law

GİRİŞ

Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi,¹ 30 Ağustos 1961 tarihinde imzalanmış ve 13 Aralık 1975'te yürürlüğe girmiştir. Sözleşen devletlerin sadece birbirlerine değil, uluslararası toplumun bütününe karşı vatansızlığın azaltılmasına katkıda bulunma taahhüdü sebebiyle, Sözleşme, *erga omnes*² özellik taşımaktadır. Vatandaşlık hukuku alanında mahfuz yetkisini uluslararası hukukun belirlediği sınırlar içinde kullanma sözü veren sözleşen devletlerin, onu, iç hukuklarına uygun yollardan sınırlamayı da taahhüt etmeleriyle birlikte, Weiss tarafından ifade edildiği şekliyle, sözleşmede düzenlenen konularda mahfuz yetki son bulmaktadır.³

Sözleşmenin konu edindiği hukukî sorun, önemli ve günceldir.⁴ Vatansızlığın önlenmesi ve azaltılmasını, uluslararası toplumla işbirliği

¹ Convention on the Reduction of Statelessness, New York, 30.08.1961, 989 UNTS, s.175, <https://treaties.un.org> (17.04.2014) (CRS/Sözleşme olarak anılacaktır); ayrıca bkz. Convention on the Reduction of Statelessness, Text of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness with an Introductory Note by the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), www.unhcr.org/3bbb286d8.pdf (17.04.2014) (UNHCR-Introductory Note). Sözleşmenin hazırlık çalışmaları hakkında bkz. Altuğ, Y. (1963). Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi. *İÜHFD*, S.29, s.201 vd. Sözleşmeden yararlanmak isteyen kişilerin başvuruları halinde taleplerini inceleyecek ve ilgili mercilere iletilmesine yardımcı olacak organ, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği olarak tayin edilmiştir (CRS m.11, m.20/2).

² Herkese karşı (*towards all / towards everyone*).

³ Weiss, Paul. (1956). *Nationality and Statelessness in International Law*. London: Stevens & Sons Ltd., s.90.

⁴ UNHCR - Introductory Note, s.4.

halinde, öncelikle devletlerin sorumluluğunda kabul eden Birleşmiş Milletler, Sözleşmeye katılma çağrısını zaman zaman yinelemektedir.⁵ Bu çağrıya cevap olarak görebileceğimiz “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı”,⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisinin gündemindedir.

Öncelikle belirtelim ki, Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası m.90/V uyarınca, “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir.” İnceleme konusu yaptığımız sözleşme bağlamında kanaatimizce bu hüküm, onay kanunu⁷ yürürlüğe girdiği zaman, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin *Sözleşmeye uygun davranma yönündeki uluslararası taahhüdünün iç hukukta kanun gücü ile kuvvetlendirilmesi suretiyle yetkili organa Sözleşmeden doğan uluslararası taahhüdün gereğini kanunun emri kabul ederek yerine getirmesinin bildirilmesi* anlamını taşımaktadır.⁸

⁵ Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 27 Ocak 2010 tarihli ve 64/127 sayılı tavsiye kararı için bkz. Resolution adopted by the General Assembly [on the report of the Third Committee (A/64/431)]. www.unhcr.org/4b8fd5579.pdf (17.04.2014).

⁶ Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/397). TBMM, Yasama Dönemi 24, Yasama Yılı 2, S. Sayısı 89. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss89.pdf> (17.04.2014) (Tasarı ve Rapor).

⁷ Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü anlaşmanın onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır (AY m.90/IV ve I).

⁸ Aynı anlamda (*Vollzugsbefehl*- icra emri) genel olarak bkz. Can, Hacı. (2009). Türk Hukuk Düzeninin Milletlerarası Hukuka Açıklığı. *Yasama*. S.12, s.18-21, 28; Başlar, Kemal. Yeni Sivil Anayasada Uluslararası Hukuka İlişkin Hükümler. yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/dr-kemal-baslar.pdf, s.4; icra emri (*vollzugslehre*) teorisi hakkında ayrıca bkz. Arsava, Fusun. (1998). *Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar*. Ankara, s.55 vd.; milletlerarası andlaşmaların “Türk normlar hiyerarşisi içerisinde kanun düzeyinde yer aldığı” bildiren bir görüş için bkz. Gözler, Kemal. (2010). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri* (9.bs.). Bursa: Ekin Yayınevi. s.279. Gözler, “uluslararası anlaşmaların kanun değerinde olduğunu” ifade etmektedir. Bkz. Gözler, Kemal. (2009). *İdare Hukuku* (2.bs). C.1, Bursa: Ekin Yayınevi. s.103. “Kanun hükmündedir” ifadesinin “kanunlar gibi kamu organlarını ve kişileri bağlamayı” ifade ettiğini bildiren görüş için bkz. Sur, Melda. (2010). *Uluslararası Hukukun Esasları* (4.bs.). İstanbul: Beta Yayıncılık. s.52. Bu ifadenin, “başta yasama organı olmak üzere yürütme ve yargı organlarını bağlayan, uymaları gereken bir düzenleme olarak yorumlanması gerektiğini” ifade eden ancak “kanun seviyesindedir, kanun gibidir, kanuna eşdeğerdir, kısaca kanundur” anlamına gelen açıklamalara katılmadığını bildiren Prof. Dr. Mesut Gülmez’in açıklamaları için bkz. *İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa, m.90/son)*. (2005). Ulusal Toplantı (5 Kasım 2004). Ankara: Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi (TBB-İHAUM), s.47-49. Konu hakkındaki çeşitli yaklaşımları toplu olarak ortaya koyan bir çalışma için bkz. Gönenç, Levent – Esen, Selin. (2007). The Problem of Application of Less

İkinci olarak, yine Anayasa m.90/V uyarınca, “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.” Uluslararası hukuka uygunluk⁹ konusuna temel hak ve özgürlüklere ilişkin andlaşmalar bağlamında vurgu yapan bu hüküm ise, açıktır ki Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası taahhütlerinin gereğinin yerine getirilmesini, Anayasal teminat altına almaktadır. Kanaatimizce bu hüküm, *ilgili Sözleşme hükümleri çerçevesinde T.C. Devletinin uluslararası taahhüdünün gereğinin yerine getirebilmesinin, ya da Anayasa’da ifade edildiği şekliyle “milletlerarası andlaşma hükümlerinin esas alınmasının” Türk hukukunda yolu ve usulü ne ise, ona göre hareket edilmesi gerektiğini*, bildirmektedir.

Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, belirli bir devletin vatandaşlığının kazanılması ve kaybını konu edinmemekte; vatansızlığın azaltılması konusunda vatandaşlık hukukunun milletlerarası ilke ve esaslarını ortaya koymaktadır. Şu halde, Sözleşme, “Türk vatandaşlığının” kazanılması şartlarını göstermemekte ve kaybedileceği halleri belirtmemekte; başka bir ifadeyle, “Türk vatandaşlığının” kazanılması ve kaybını düzenlememektedir. Bu sebeple de, *ne* Sözleşmenin kanun hükmünde kabul edilmesi *ne de* onay kanunuyla yürürlüğe konulması, Sözleşmeyi, Anayasa m.66/III’te kastedilen “Türk vatandaşlığının kazanılması şartlarını gösteren ve kaybı hallerini belirten kanun” haline getirebilir. Anayasa m.90/V’ın usulüne göre yürürlüğe konulmuş andlaşmaları kanun hükmünde kabul eden hükmü, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bu sözleşmeye uygun davranma yönündeki uluslararası taahhüdünü iç hukukta kanun gücü ile kuvvetlendirmek suretiyle Sözleşmeden doğan uluslararası taahhüdün gereğinin kanunun emri kabul edilerek yerine getirilmesi yönünde yetkili organa emir yöneltmektedir. Yoksa Anayasa m.90/V hükmü, vatandaşlığın

Protective International Agreements in Domestic Legal Systems: Article 90 of the Turkish Constitution. *European Journal of Law Reform*, C.8, S.4. s.487 vd.

⁹ T.C. 1982 Anayasasında, “uluslararası hukuka uygunluk” çeşitli hükümlerde Anayasaya uygunluk kriteri olarak kabul edilmiştir. Bkz. AY m.16 (Yabancıların durumu), AY m.15/1 (Temel hak ve hürriyetlerin kullanımının durdurulması), AY m.92/1 (savaş hali ilanı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme). Ayrıca, bkz. Can, s.37, 48 (ölçü norm). Öte yandan, T.C. 1982 Anayasası m.16’nın T.C. 1961 Anayasasındaki muadil hükmü olan 13. maddenin uluslararası hukukun üstünlüğüne işaret ettiği yönünde bir görüş için bkz. Akipek, Ömer İlhan. *Devletler Hukuku, Birinci Kitap, Başlangıç* (3.bs.). Ankara: Başınur Matbaası. s.28.

kazanılması ya da kaybını konu edinen genel bir sözleşmeye doğrudan uygulanma (*self executing*) vasfı vermek bakımından bizce tek başına yeterli olmayacaktır. Vatandaşlığının kazanılması ve kaybını konu edinen bir sözleşmenin Türkiye’de doğrudan uygulanması, Anayasa m.66/III’ün gereğinin de yerine gelmesi şartına bağlıdır. Anayasa m.66 “Türk vatandaşlığı” hakkındadır. Dolayısıyla, Anayasa m.66/III’ten elde edilen kanunilik ilkesi de, “Türk vatandaşlığı” ile ilgilidir. Bu nedenle, Anayasa m.66/III’te yer alan kanunilik ilkesi gereği, kanun gücü de verilmiş olsa, vatandaşlığının kazanılması ve kaybını konu edinen bir sözleşmenin Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybı konularında doğrudan uygulanabilirliği, fikrimizce, o sözleşmenin doğrudan Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybını düzenlemesi şartına bağlıdır.¹⁰ Bu Sözleşme ise, doğrudan “Türk” vatandaşlığını düzenlememektedir. Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybını düzenlemeyen bir sözleşmenin ise, “Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir” (AY m.66/III) hükmünden elde ettiğimiz kanunilik ilkesini gerçekleştiremeyeceğini; bu sebeple de, Sözleşmenin, Türk vatandaşlık hukuku açısından doğrudan uygulanma vasfının bulunmadığını değerlendiriyoruz.

Doğrudan uygulanır olmayan Sözleşmenin Anayasa m.90/V anlamında esas alınabilmesi, bize göre de, bunun gereğinin yasama organı tarafından yerine getirilmesine bağlıdır.¹¹ Mevcut durumda, Türkiye’nin vatansızlığın azaltılması amacı ile bu Sözleşme çerçevesinde üstleneceği uluslararası

¹⁰ Geçmişte, arazi terk ve ilhakı ile ahali mübadelesi konusunda akdedilmiş pek çok uluslararası sözleşmede Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybını konu edinen hükümler yer almıştır. Örneğin bkz. Lozan Barış Antlaşması m.21, m.30-31 (Düstur 3 Tertip. C.5, 11.08.1339 - 19 Teşrinevvel 1340-13-357: www.ttk.org.tr); Lozan Barış Antlaşması hükümlerine (m.30-36) atıf yapan Türkiye, İngiltere ve Irak Hükümetleri Beyninde Ankara’da 5 Haziran 1926 tarihinde Münakit Hudut ve Hasenei Hemcivarî Muahedenamesi m.1 (RG.18.07.1926-423); Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Hükümeti Arasında Münakit Tâbiyet İtilâfi (Ankara, 15.12.1923) (RG. 14.04.1925-92; RG. 03.07.1926-410). Sözleşme metinleri için ayrıca bkz. Unat, İlhan. (1966). *Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler-Mahkeme Kararları)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 203/185. Uluslararası sözleşmelere göre Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybı hakkında ayrıca bkz. Güngör, Gülin. (2014). *Tâbiyet Hukuku (Gerçek Kişiler - Tüzel Kişiler – Şeyler)*. Ankara. s.184-194. Öte yandan, Türk Vatandaşlığı Kanunu m.36/3’ü açıklayan ve İçişleri Bakanlığının ilgili kişinin Türk vatandaşı olup olmadığını ilgili mevzuat ve uluslararası anlaşmalar çerçevesinde inceleyeceğini bildiren Yön. m.63/1 hükmü de fikrimizce bu çerçevede anlaşılmalıdır.

¹¹ Aynı anlamda, genel olarak bkz. Can, s.57. Ayrıca bkz. ve karşı. Aybay, Rona. (2007). Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri. *TBB Dergisi*, S.70, s.207. Prof. Dr. Rona Aybay, temel hak ve özgürlüklere ilişkin olup doğrudan uygulanabilir olmayan uluslararası antlaşmaları Anayasa m.90 kapsamı dışında tutmaktadır.

taahhütlerinin gereği, uygulayıcı tarafından değil, 29.05.2009 tarihli ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda¹² gerekli değişiklikleri yapacak yasama organı tarafından yerine getirilecektir.

Yeni kanunî düzenlemeler yürürlük kazanıncaya kadar, Türk Vatandaşlığı Kanununun mevcut hükümlerinin uygulanmasına devam edilecek olmakla birlikte, kanun değişikliklerinin gecikmesi, dolayısıyla Sözleşmenin Türkiye bakımından yürürlüğe girmesinden sonra Sözleşmeye aykırı Kanun hükümlerinin uygulanmasına devam edilmesi, uluslararası hukuka aykırı olması sebebiyle T.C. Anayasasına aykırılık oluşturur.¹³ Bu nedenle, ideal ve yerinde olan, Türk Vatandaşlığı Kanununda yapılması gereken değişikliklere Sözleşmenin Türkiye bakımından yürürlüğe girmesi ile eş zamanlı olarak yürürlük kazandırılmasıdır. Kanun değişiklikleri gerçekleştirilmeden idarenin Sözleşme hükümlerini uyarlayarak uygulamaya kalkışması ise, kanunîlik ilkesinin göz ardı edilmesi anlamını taşıyacağı ve ilkenin sorgulanmasına yol açacağı için kanaatimizce yine yerinde olmayacaktır.

Aşağıda, Sözleşmenin 3, 6 ve 8. madde hükümlerinin Türk Vatandaşlığı Kanununun ilgili hükümleri üzerindeki etkisi inceleme konusu yapılmıştır.

I. Vatansızlığı Önleyici Doğum Yeri Esası

Doğum anında ortaya çıkan vatansızlığın önlenmesi, çocuğun yüksek menfaatini koruma düşüncesiyle,¹⁴ uluslararası toplumun öncelikli hedeflerinden biri olmuştur. Bu hedefe ulaşmak için başvurulan bir hukukî çare de, doğum yeri esasının (toprak esası, *ius/iure soli*) “vatansızlığı önleyici” şekilde millî hukuk düzenlerinde kabul görmesinin teşvik edilmesidir.¹⁵ 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun (TVK) vatansızlığı önleyici doğum yeri esasını düzenleyen 8. maddesi de bu düşüncenin ifadesidir. Buna göre:

“(1) Türkiye’de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır.

(2) Türkiye’de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye’de doğmuş sayılır.”

¹² RG. 12.06.2009-27256.

¹³ Aynı yönde bir görüş için bkz. Yüzbaşıoğlu, Necmi. (1993). *Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku*. İstanbul: İÜHF Yayını No.703, s.34 (Can, s.38’den naklen); ayrıca bkz. Can, s.38, 48 vd.

¹⁴ *Principle of best interests of the child*.

¹⁵ Güngör, s.21-22.

Türk vatandaşlık hukukunda, Türkiye’de doğan bir çocuk, yabancı anasından ve babasından dolayı doğumla herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamıyorsa, Türk vatandaşlığını “kanun hükmü icabı” doğum anında kazanır (TVK m.8/1). Aynı şekilde, Türkiye’de bulunmuş çocuk da “aksi sabit olmadıkça Türkiye’de doğmuş” kabul edilmekle (TVK m.8/2) Türk vatandaşlığını doğum anında “kanun hükmü icabı” kazanacaktır (TVK m.8/1).

Vatansızlığı önleyici doğum yeri esasına göre Türk vatandaşlığının kazanılmasının bir şartı da, “Türkiye’de doğmak” olduğundan, Türkiye kabul edilen yerlerin bilinmesi önem taşımaktadır. Türkiye, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin göller ve nehirler dâhil kara ülkesi, karasuları ve bunların üzerindeki hava sahasından oluşur.¹⁶ Türk deniz ve hava limanları da bu kapsamda olmakla Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesine dâhildir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kara ülkesinde, Türk hava ve deniz limanlarında veya Türk hava sahası ya da karasularında sivil¹⁷ bir deniz gemisi veya sivil bir hava aracında doğduğu sabit olan çocuk, Türkiye’de doğmuş kabul edilir.¹⁸ Yine, Türk Silahlı Kuvvetlerine ait deniz gemileri ve hava araçlarında doğan çocuklar da, bu gemi ve hava araçları Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bağımsızlığı ve egemenliğinin ifadesi olduklarından, doğum anında geminin ya da hava aracının bulunduğu yere bakılmaksızın, Türkiye’de doğmuş sayılırlar.¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yabancı ülkelerde bulunan elçilik ve konsolosluk gibi temsilcilik binaları ise, Türkiye kabul edilmemektedir.²⁰

Öte yandan, açık denizde seyreden sivil deniz gemileri ile açık denizin üzerindeki serbest hava sahasında seyreden sivil hava araçlarında doğan çocuklar, pek çok hukuk düzeninde, bayrak ya da sicil devletinin vatandaşlığını kazanabilmektedir.²¹ Bu durum, Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin vatandaşlık hukukunun uluslararası kaynaklarından

¹⁶ Çelik, Edip F. (1982). *Milletlerarası Hukuk*. C.2. İstanbul: Filiz Kitabevi, s.7. Karş. 26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu m.8/2 (RG.12.10.2004-25611).

¹⁷ Ticarî ya da özel amaçla kullanılan.

¹⁸ Nomer, Ergin. (2014). *Vatandaşlık Hukuku*. B.20. İstanbul, s.72; Erdem, B. Bahadır. (2013). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (3.bs.). İstanbul, s.103; Güngör, s.65 vd.

¹⁹ Ayrıca bkz. Birsen, Kemalettin. (1936). *Devletler Hususî Hukuku*. C.1 (Tâbiyet-Yabancıların Hukuku). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No.7, s.31; Nomer, s.72; Doğan, Vahit. (2012). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (11.bs.). Ankara, s.65; Güngör, s.66.

²⁰ Sur, s.99; ayrıca bkz. Güngör, s.65.

²¹ Randelzhofer, Albrecht. (1997). Nationality. *Encyclopedia of Public International Law*. C.3. Amsterdam. s.503 (Edt. R. Bernhardt); Böll, Alfred. Michael. (2007). *Multiple Nationality and International Law*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, s.99 dn.1/b.

biri olarak yarattığı genel etkiye de bağlı olarak,²² doğum yeri esasını kabul etmiş bayrak ya da sicil devletlerinin deniz gemileri ile hava araçları açıkdenizde iken bunları ülkelerinin devamı kabul etmesi ve bunun bir sonucu olarak doğum yeri esasını bu gemi ve hava araçlarında doğan çocuklara teşmil edilmesiyle açıklanabilir. Bu çerçevede, sivil bir Türk deniz gemisi açık denizde veya bir Türk hava aracı açık denizin üzerindeki serbest hava sahasında seyrederken doğan çocuklar, Türk vatandaşlık hukuku bakımından, Türkiye’de doğmuş sayılacaktır. Yine, nerede bulunursa bulunsun Türk Silahlı Kuvvetlerine ait deniz gemileri ile hava araçlarında doğan çocuklar da Türkiye’de doğmuş kabul edilecektir.²³ Buna karşılık, yabancı bir devletin hava ve deniz limanları ile hava sahasında veya karasularında sivil bir Türk deniz gemisi ya da hava aracında doğan bir çocuk, başka bir devletin egemenlik alanında doğmuş olduğu için, *mevcut durumda*, Türkiye’de doğmuş kabul edilemez.²⁴ Sözleşmenin 3. maddesi hükmünün kabul ettiği hukukî çözüm tarzı ise, farklıdır. Bu hükme çekince koyma imkânı da bulunmamaktadır (m.17).

Sözleşmenin 3. maddesinde, sözleşen devletlerin bu Sözleşmeye göre yükümlülüklerini belirlemek amacıyla, olası durumlarda, deniz gemileri ve hava araçlarında doğan çocukların, deniz gemisinin bayrağı altında seyrettiği, hava aracının ise, kayıtlı olduğu devletin ülkesinde doğmuş sayılacağı kabul edilmiştir:

“For the purpose of determining the obligations of Contracting States under this Convention, birth on a ship or in an aircraft shall be deemed to have taken place in the territory of the State whose flag the ship flies or in the territory of the State in which the aircraft is registered, as the case may be.

Sözleşmeci devletlerin bu Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini belirlemek amacıyla, olası durumlarda, bir gemi ya da uçakta meydana gelen doğumlar, geminin taşıdığı bayrağın sahibi olan ya da uçağın kayıtlı olduğu devletin toprakları içinde yapılmış olarak kabul edilirler.”

²² Verzijl, J.H.W. (1972). *International Law in Historical Perspective: Nationality and Other Matters*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, s.34.

²³ Birsen, s.31; Nomer, s.72; Doğan, s.65; Güngör, s.66. Sözleşme, silahlı kuvvetlere ait hava ve deniz gemileri itibariyle bir ayrıma gitmiyor olmakla birlikte, bu gemilerin devletin egemenliğinin ve bağımsızlığının ifadesi olarak ülkenin devamı gibi muamele görmesi kadim bir teamül hukuku kuralı olması itibariyle, bu çalışmada sadece sivil hava ve deniz gemileri itibariyle konuyu ele alacağız.

²⁴ Birsen, s.31.

Sözleşme, iç hukuktan kaynaklanan bir tâbiyet tartışması başlatılmasına fırsat vermeyerek, deniz gemisinin bayrağı altında seyrettiği sözleşen devletin, hava aracının ise kayıtlı olduğu sözleşen devletin tâbiyetinde bulunduğunu, düzenleme konusu yaptığı çerçeve içinde varsaymaktadır. Bu nedenle, incelediğimiz konu ile sınırlı olarak bu çalışmada, Sözleşmenin deniz gemileri ve hava araçlarının tâbiyeti konusunda sahip olduğu uluslararası hukuk bakış açısına uygun olarak, deniz gemileri bayrak devletinin, hava araçları ise ülkesinde kayıtlı olduğu devletin tâbiyetinde varsayılacaktır. Aynı nedenle, Türk bayrağı altında seyreden²⁵ deniz gemileri ile Türkiye’de kayıtlı hava araçları, bu çalışmada Türk hava araçları ve Türk deniz gemileri olarak anılacaktır.

Bu hükmün uygulanmasında, deniz gemisinin ya da hava aracının çocuğun doğumu anında bulunduğu yer²⁶ itibariyle herhangi bir sınırlama getirilmemesi,²⁷ Sözleşmenin uluslararası uygulama alanına ve *erga omnes* özelliğine dikkati çekmektedir. Tekrar belirtelim ki, Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu Sözleşmeye katıldığı zaman, sadece sözleşen devletlere değil, uluslararası toplumun bütününe karşı vatansızlığın azaltılmasına katkı yapma taahhüdünde bulunmuş olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası²⁸ m.66/3’ün “Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir” hükmü karşısında, Türkiye’nin vatansızlığın azaltılması amacı çerçevesinde üstlendiği uluslararası yükümlülükleri yerine getirebilmesi Türk Vatandaşlığı Kanununda değişiklik yapılmasını gerektirmektedir. Zira Sözleşmenin 3. maddesi hükmü, vatansızlığı önleyici doğum yeri esasının bütününe etkileyecek özellikte olup, uygulama alanı, örneğin, “bulunmuş çocuklarla” sınırlı değildir.²⁹

²⁵ Korsan bayrak çekilmesi durumuna karşı, “Türk bayrağı çekme hakkına sahip” deniz gemisi olarak anlaşılmalı; Türk bayrağı çekme hakkı bulunmayan bir gemide doğan çocuklar, bu hüküm kapsamında değerlendirilmemelidir. Öte yandan, Sözleşmenin bu hükmünün, kolay bayrak uygulamalarının gözden geçirilmesi için de bir fırsat olduğuna dikkati çekelim.

²⁶ Yabancı bir devletin ülkesi sayılan yerler, açıkdeniz ya da açıkdenizin üzerindeki serbest hava sahası.

²⁷ Ayrıca bkz. Guidelines on Statelessness No.4: Ensuring Every Child’s Right to Acquire a Nationality through Articles 1-4 of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness, HCR/GS/12/04, 21 December 2012, UNHCR, Par.62-63, <http://www.refworld.org/docid/50d460c72.html> (17.04.2014).

²⁸ 07.11.1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın Kurucu Mecliste kabul tarihi, 18.10.1982 (RG. 20.10.1982-17844); halkoyu ile kabul tarihi, 07.11.1982’dir (RG. 09.11.1982-17863 Mükerrer): www.tbmm.gov.tr (22.04.2013).

²⁹ Bulunmuş çocuklar hakkındaki âdi karine için bkz. TVK m.8/2.

Sözleşmenin 3. maddesinin hangi hallerde uygulanacağını, hükümde yer alan “*sözleşen devletlerin bu Sözleşmeye göre yükümlülüklerinin tespiti*” ve “*olası durumlar*” ifadeleri çerçevesinde belirlenmesi gerektiği açıktır.

Sözleşmenin 3. maddesindeki faraziye, ilk olarak, sözleşen devletlerin bu sözleşmeden doğan yükümlülükleri ile sınırlı olarak işleyecektir. Sözleşen devletlerin bu Sözleşmeye göre yükümlülüklerinin, en genel anlamda, sözleşmenin ana amacından hareketle, “vatansızlık hallerinin azaltılması” olduğu söylenmelidir. Bu noktada, Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanmış “*Vatansızlık Rehberi No.4*”ün Sözleşmenin 1 ilâ 4. maddeleri hükümlerinin Çocuk Hakları Sözleşmesine (ÇHS) göre ve özellikle her çocuğun vatandaşlığa hakkı olduğunu bildiren 8’inci maddesi çerçevesinde yorumlanması gerektiğini bildirdiğine işaret edelim.³⁰

Olası durumların neler olduğu Sözleşmede belirtilmemiştir. Ancak, Sözleşmenin Türkçe metnindeki “*olası durumlarda*” ifadesinin karşılığı olarak İngilizce orijinal metinde “*as the case may be*” yer almakla, bize göre, öncelikle, “*duruma/halin icabına göre*” işleyecek bir faraziye söz konusudur. Bu husus, “*Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 30 Ağustos 1961 tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşmesine taraf olmanın getirdiği yükümlülükler*” yani sözleşen devletlerin yüklediği vatansızlık hallerini azaltma ödevi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi m.8’de yer alan çocuğun vatandaşlık hakkı ile birlikte ele alındığında, “*olası durumlarda*” ifadesinin “*çocuğun aksi takdirde doğum anında vatansız kalacağı hallerde*” şeklinde anlaşılması, bize uygun görünmektedir. Bu yorumla, hükmün sözleşen devletler üzerinde doğum yeri esasına göre vatandaşlık bahşedilmesi itibariyle yaratacağı yük de hafiflemektedir. Aksinin kabulü ise, çifte vatandaşlığa yol açmasının yanı sıra, doktrinde *nationality shopping*³¹ olarak anılan duruma da zemin hazırlayabilir.

Sözleşme (m.3), deniz gemisinin ya da hava aracının,³² doğum anında, açık denizde/açık denizin üzerindeki serbest hava sahasında veya yabancı bir devletin, sözleşen ya da değil, karasuları/hava sahasında ya da deniz/hava

³⁰ Guidelines on Statelessness No.4, Par.9.

³¹ Hailbronner, K. (2006). Nationality in International Law and European Law. *Acquisition and Loss of Nationality*. C.1 (Comparative Analysis), Amsterdam, s.57 (Edts. Bauböck, R. / Ersboll, K. / Groenendijk, K. / Waldrauch, H.).

³² Expert Meeting Interpreting the 1961 Statelessness Convention and Preventing Statelessness among Children, Summary Conclusions, Expert meeting convened by the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees and the Open Society Justice Initiative, Dakar, Senegal, 23-24 May 2011, Par.48, www.refworld.org/docid/4e8423a72.html (17.04.2014) (Dakar Conclusions).

limanlarında bulunduğu haller itibariyle ayırım yapmamaktadır.³³ Sözleşmenin deniz gemisinin veya hava aracının, çocuğun doğumu anında bulunduğu yer bakımından herhangi bir sınırlama getirmemesi karşısında, “olası durumlar” aşağıda,

- A. Türk karasuları veya Türk deniz limanlarında “yabancı” bir sivil deniz gemisinde ya da Türk hava sahası veya hava limanlarında “yabancı” bir sivil hava aracında doğan;
- B. Yabancı bir devletin karasuları veya deniz limanlarında bir “Türk” sivil deniz gemisinde ya da yabancı bir devletin hava sahasında veya hava limanlarında bir “Türk” sivil hava aracında doğan;
- C. Doğum yeri coğrafi olarak belirlenemeyen veya herhangi bir devletin egemenlik alanında bulunmayan yerlerde bir “Türk” sivil deniz gemisi ya da “Türk” sivil hava aracında doğan

çocuklardan, yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamayanların bu karine sebebiyle doğum yeri esasına göre Türk vatandaşlığını kazanıp kazanamayacakları itibariyle değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede, bir yandan vatansızlık hallerinin azaltılması amacını göz önünde tutarken, diğer yandan, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin “Türk vatandaşlığının kazanılması” konusu üzerinde hâkimiyetinin kaybı sonucunu doğuracak bir yaklaşımdan özellikle kaçındık. Yine, 3. maddedeki kuralın, vatansızlığı önleyici doğum yeri esasının yerini alan “değil”, onu “duruma göre” tamamlayan bir karine olduğunu da önemle göz önünde bulundurduk.

A. Türk karasuları veya Türk deniz limanlarında “yabancı” bir sivil deniz gemisinde ya da Türk hava sahası veya Türk hava limanlarında “yabancı” bir sivil hava aracında doğan çocuklar

1. *Sözleşen devletlerden birinin bayrağını taşıyan yabancı bir sivil deniz gemisi, Türk karasuları ya da Türk deniz limanlarında iken doğan çocuk, ana ve babasından dolayı doğumla vatandaşlık kazanamıyorsa, anılan yerlerin Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi kabul edilmesine bağlı olarak, doğum yeri esaslı icabı, doğumu sebebiyle ve doğumu anında Türk vatandaşlığını kazanır (TVK m.8). Çocuğun, sözleşen devletlerden birinin ülkesinde kayıtlı bir sivil hava aracı Türk hava limanında ya da Türk hava sahasında iken doğduğu hallerde de durum aynıdır. Bu halde, durum, doğumun gerçekleştiği yabancı deniz gemisinin bayrağını taşıdığı ya da hava*

³³ Guidelines on Statelessness No.4, Par. 63; ayrıca bkz. Dakar Conclusions, Par. 49; Weiss, P. (1962). The United Nations Convention on the Reduction of Statelessness 1961. *International and Comparative Law Quarterly*. C.11(4), s.1082.

aracının ülkesinde kayıtlı olduğu sözleşen devletin Sözleşme sebebiyle çocuğa vatandaşlık vermesini gerektirmemektedir. Zira Türk Vatandaşlığı Kanunu mevcut m.8 hükmüne göre, çocuğun Türkiye kabul edilen yerde doğduğu ispatlanmış ve doğum yeri esasının diğer şartı da gerçekleşmişse, çocuk, kanun hükmü icabı doğumla Türk vatandaşlığını kazanacaktır. Bununla birlikte, bu durumdaki çocuk, doğumun gerçekleştiği yabancı deniz gemisinin bayrağını taşıdığı ya da hava aracının ülkesinde kayıtlı olduğu sözleşen devletin hukukuna uygun olarak o devletin vatandaşlığını da kazanmış ise, gerek Sözleşmenin gerek TVK m.8 hükmünün amacını aşar şekilde çifte vatandaş hale gelecektir.

Çocuğun Türkiye’de doğduğu iddiasının ispatlanamadığı halde ise, çocuk, Sözleşmenin 3’üncü maddesi hükmü icabı deniz gemisinin ya da hava aracının tâbiyetini taşıdığı sözleşen devletin ülkesinde doğmuş kabul edileceğinden, bu sözleşen devlet, Sözleşme gereği çocuğa vatandaşlık verme yükümlülüğü altındadır.

2. Çocuğun *sözleşen devlet bayrağı taşımayan yabancı bir sivil deniz gemisinde ya da sözleşen devletlerden birinin ülkesinde kayıtlı olmayan yabancı bir sivil hava aracında*, Türkiye kabul edilen yerlerde doğduğu halde de yukarıda Türk hukuku itibariyle doğum yeri esası bakımından yaptığımız değerlendirme bize göre değişmemektedir. Doğumun Türkiye kabul edilen yerlerde gerçekleşmiş olduğu durumda, ana ve babasından dolayı doğumla vatandaşlık kazanamamış çocuk, doğum yeri esası çerçevesinde (TVK m.8) Türk vatandaşlığını doğumla (doğumu sebebiyle ve doğum anında) kazanır. Bu halde yabancı devlet, bayrağını taşıyan bir deniz gemisinde ya da ülkesinde kayıtlı bir hava aracında doğmuş çocuğu kendi ülkesinde doğmuş sayarak ona vatandaşlık vermişse, bu çocuk da TVK m.8 hükmünün sevk ediliş amacını aşar şekilde çifte vatandaş hale gelecektir.

Yabancı deniz gemisinin bayrağını taşıdığı ya da hava aracının kayıtlı olduğu yabancı devletin, sözleşen devletlerden biri olsun ya da olmasın, kendi bayrağını taşıyan deniz gemisi ya da ülkesinde kayıtlı hava aracı Türkiye’de doğan iken çocuğa vatandaşlık vermesi halinde ortaya çıkacak çifte vatandaşlık durumu, Türk Vatandaşlığı Kanunu m.8/1 hükmünün Türkiye’de doğan ve *ana babasından dolayı* doğumla herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamayan çocuklara doğum yeri esasına göre Türk vatandaşlığını yükleyen düzenlemesinin bir sonucudur. Bu sonuç arzu edilmiyorsa, hem Sözleşmeye uygun olacak hem de sevk ediliş amacına aykırı olmayacak şekilde TVK m.8/1 hükmünün, aşağıdaki şekilde düzeltilmesini öneriyoruz:

“Türkiye’de doğan ve doğumla herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır.”

Doğumun Türkiye’de gerçekleştiği iddiasının ispatlanamadığı ve çocuğun doğduğu deniz gemisinin bayrağını taşıdığı veya hava aracının ülkesinde kayıtlı olduğu yabancı devletin de çocuğa vatandaşlık vermediği ihtimalde, çocuk vatansız kalacaktır.³⁴

B. Yabancı bir devletin karasuları veya deniz limanlarında bir “Türk” sivil deniz gemisinde ya da yabancı bir devletin hava sahasında veya hava limanlarında bir “Türk” sivil hava aracında doğan çocuklar

Sivil bir Türk deniz gemisi, yabancı bir devletin karasuları ya da deniz limanlarında iken gemide doğan çocuk, yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamıyor olmakla birlikte, çocuğun, karasuları ya da limanında doğduğu yabancı devlet, sözleşen devletlerden biri olsun ya da olmasın, çocuğa doğum yeri esasına göre vatandaşlık veriyorsa, bu durumdaki çocukları Türkiye’de doğmuş sayma gereği bulunmadığından Sözleşmenin 3. maddesi hükmünde yer alan faraziye sebebiyle sevk edilecek yeni karinenin devreye girmesi ihtiyacı doğmayacaktır. Sivil bir Türk hava aracı, yabancı bir devletin hava limanında ya da hava sahasında iken doğan çocuklar için de durum aynıdır. Karinenin bu çocuklar bakımından da devreye girmesi, olumlu vatandaşlık ihtilâflarına (çifte veya çok vatandaşlık) yol açarak Sözleşen devletlerin vatansızlığı doğum anında önleme taahhüdünün aşılması sonucunu doğuracaktır.

Sivil bir Türk deniz gemisi yabancı bir devletin karasuları ya da limanlarında iken gemide doğan çocuğa, çocuğun karasuları ya da limanlarında doğduğu yabancı devlet, doğum yeri esasını kabul etmiyor olması ya da bu çocukları ülkesinde doğmuş kabul etmemesi sebebiyle doğum yeri esasına göre vatandaşlık vermiyor ve çocuk ana ve babasının vatandaşlığını da doğumla kazanamıyorsa, Sözleşmenin 3’üncü maddesi hükmü icabı sevk edilecek yeni karineye uygun olarak, Türkiye’de doğmuş sayılarak doğumla Türk vatandaşlığını kazanacaktır. Sivil bir Türk hava aracı yabancı bir devletin hava limanında ya da hava sahasında iken doğan çocuklar için de durum aynıdır.

Böylece, yabancı bir devletin egemenlik alanında bir Türk sivil hava aracında ya da Türk deniz gemisinde gerçekleşmiş doğumlar itibariyle

³⁴ Hava aracının veya deniz gemisinin tâbiyetsiz olması durumunda da sonuç aynıdır.

Sözleşmenin 3'üncü maddesi hükmünün, sadece “çocuğun aksi takdirde doğumla vatansız kalacağı” hallerde Türk sivil hava aracı/deniz gemisi ülkenin uzantısı kabul edilmek suretiyle “Türkiye” kabul edilen yerler (ve ülke kavramı) üzerinde “genişletici bir etki” yaratabileceğini düşünüyoruz.

Öte yandan, Sözleşmenin 3. maddesinde, kötünietli yaklaşımları da önleme düşüncesiyle olsa gerek, “hava aracında veya deniz gemisinde meydana gelen doğumlardan” söz edilmektedir. Bu nedenle, karinenin uygulanabilmesi için doğumun hava aracında veya deniz gemisinde meydana geldiğinin sabit olması gerekir. Bu husus ispatlanamazsa, sivil bir hava aracı veya deniz gemisinde bulunmuş bir çocuk, yeni karinenin kapsamına girmeyecektir. Dolayısıyla, Türk gemisi ya da hava aracı, Türkiye kabul edilmeyecektir. Bu nedenle, çocuğun, Sözleşmenin 2. maddesinin muadil hükmü olarak hâlihazırda Türk Vatandaşlığı Kanunu m.8/2'de yer alan “*Türkiye’de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye’de doğmuş sayılır*” kuralı çerçevesinde de Türk vatandaşlığını kazanması mümkün olmayacaktır.

C. Doğum Yeri Coğrafi Olarak Belirlenemeyen veya Herhangi Bir Devletin Egemenlik Alanında Bulunmayan Yerlerde Bir “Türk” Sivil Deniz Gemisi ya da “Türk” Sivil Hava Aracında Doğan Çocuklar

Sözleşmenin 3. maddesi hükmünde yer alan faraziyenin belki de en önemli işlevi, çocuğun doğumu anında Türk sivil hava aracı ya da deniz gemisinin bulunduğu yerin kesin olarak tespit edilemediği hal ile Türk sivil hava aracı ya da deniz gemisinin herhangi bir devletin egemenlik alanında bulunmadığı sırada doğan çocuklar bakımından ortaya çıkmaktadır. Bu hallerde, Türk sivil hava aracı ya da deniz gemisinde doğan çocuk, aksi takdirde vatansız kalacak ise, Türkiye’de doğmuş sayılarak doğumla ve doğum anında Türk vatandaşlığını kazanacaktır. Bu sebeple, bu vesileyle kolay bayrak uygulamalarının gözden geçirilmesi ihtiyacına dikkat çekelim.

Son olarak belirtelim ki, yukarıda yaptığımız değerlendirmeler kabul gördüğü takdirde, Türk Vatandaşlığı Kanununun 8. maddesinin, aşağıdaki önerimize benzer şekilde, üç fıkra olarak düzenlenmesi yeterli olacaktır. Sekizinci maddeye ikinci fıkra olarak eklenmesini önerdiğimiz hükümde, deniz gemisinin korsan bayrak çekmesi ihtimali de göz önünde tutularak “Türk bayrağı çeken” değil “Türk bayrağı çekme hakkına sahip” ifadesi tercih edilmiştir. Buna karşılık, Sözleşmenin hedeflediği vatansızlığın azaltılması amacını ve ondan umulan faydayı azaltmamak için, önerdiğimiz 2. fıkrada, örneğin sivil deniz gemileri bakımından “Türk Ticaret Kanununa

göre Türk bayrağı çekme hakkına sahip sivil bir deniz gemisi” değil, kolay bayrak uygulamalarının hukuken varlığını da göz önünde bulundurarak, “Türk bayrağı çekme hakkına sahip sivil bir deniz gemisi” ifadesini tercih ettik.³⁵ Ayrıca, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, TVK m.8’in sevk ediliş amacını aşan bir sonucun doğmasına yol açabileceği için birinci fıkrada yer alan “yabancı ana ve babasından dolayı” ifadesine de önerimizde yer vermedik. Yine, müstakbel değişiklik vesilesiyle, TVK m.8/1 hükmünde yer alan “ülke” kelimesinin de, vatandaşlık bağının diğer tarafını doğru olarak ifade edecek şekilde “devlet” olarak değiştirilmesini öneriyoruz. Bu çerçevede:

“**MADDE 8-** (1) Türkiye’de doğan ve (...)”³⁶ doğumla herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır.

(2) Türk bayrağı çekme hakkına sahip bir sivil bir deniz gemisi ya da Türkiye’de kayıtlı sivil bir hava aracında doğan çocuk, doğumu anında vatansız kalacaksa, Türkiye’de doğmuş sayılır.

(3) Türkiye’de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye’de doğmuş sayılır.”

II. Vatandaşlığın İrade Dışı Kaybı ve Vatandaşlığın Devamlılığı İlkesi

Sözleşmeye göre, kişi vatansız kalacaksa, Sözleşen devletin vatandaşlığından mahrum bırakılamaz (CRS m.8/1). Hüküm, vatandaşlık hakkına ve vatandaşlığın devamlılığı ilkesine vurgu yapmaktadır. Şu halde, Sözleşme, çifte veya çok vatandaş olmayan kişinin, Sözleşen devlet vatandaşlığından mahrum bırakılmasını, kural olarak, kabul etmemektedir.

“1.A Contracting State shall not deprive a person of its nationality if such deprivation would render him stateless.

1.Bir Sözleşmeci Devlet, hiç kimseyi vatansız duruma düşürecek biçimde vatandaşlıktan çıkaramaz.”

Sözleşmenin Türkçe metninde *çıkarma* ifadesi yer almışsa da orijinal metinde yer alan *deprivation* kelimesi, bu Sözleşme bağlamında, bize göre, tüm irade dışı kayıp hallerini ifade edecek bir kapsamda anlaşılmalıdır. Nitekim Sözleşmenin m.8/4 hükmünün İngilizce orijinal metninde yer alan

³⁵ Türk Silahlı Kuvvetlerine ait hava araçları ve deniz gemileri, nerede bulunurlarsa bulunsunlar ülkenin uzantısı kabul edildiklerinden, bunlarda meydana gelebilecek doğumları, TVK m.8/1 kapsamında değerlendiriyoruz.

³⁶ Çıkartılmış ifade: “yabancı ana ve babasından dolayı”.

deprivation kelimesi, m.8/2 ve m.8/3'te yer alan irade dışı kayıp sebeplerinin tamamını ifade edecek bir kapsamda kullanılmıştır. Ayrıca, aşağıda ele alacağımız 6. maddenin Türkçe metninde ise, *deprivation* kelimesinin karşılığı olarak "elinden alınma" ifadesinin yer aldığı göze çarpmaktadır. Olması gereken, Türkçe metinde, *deprivation* karşılığı olarak ya aynı ifadenin (*elinden alınma*) ya da *mahrum bırakma* gibi daha uygun bir ifadenin kullanılmasıdır.

Sekizinci maddenin 2. ve 3. fıkralarında, birinci fıkradaki kurala çeşitli istisnalar getirilmiştir. Bunlar aynı zamanda vatandaşlığın devamlılığı ilkesinin istisnalarıdır.

Sözleşmenin 8. maddesinin 1., 2. ve 3. fıkraları, aşağıda, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda yer alan irade dışı kayıp halleri açısından inceleme konusu yapılacaktır.

A. Vatandaşlığın Kazanılması Kararının İptali

1. İptali Kararına Konu olan Kişinin Türk Vatandaşlığı

Sözleşme, yalan beyan (*misrepresentation*) ve hile (*fraud*) hallerinde Sözleşen devletlerin, vatansız kalma hukukî sonucunu gözetmeden, ilgiliyi vatandaşlıktan mahrum bırakabileceklerini kabul eder (CRS m.8/2-b). Şu halde, yalan beyan ve hile hallerinde, Sözleşmenin vatansızlığı azaltma amacı bulunmamakta; vatandaşlığın devamlılığı ilkesi gözetilmemektedir.

"2. Notwithstanding the provisions of paragraph 1 of this article, a person may be deprived of the nationality of a Contracting State:

(a) ...

(b) where the nationality has been obtained by misrepresentation or fraud.

2. Bu maddenin 1'inci paragrafındaki hükümleri ihlal etmeyecek şekilde, bir kişi aşağıdaki durumlarda bir Sözleşmeci devletin vatandaşlığından çıkarılabilir:

a) ...

b) Vatandaşlık hakkının yalan beyan ve sahtekarlıkla elde edildiği durumlarda,"

Orijinal metindeki “*notwithstanding*”³⁷ kelimesinin karşılığı olarak Türkçe metinde yer alan (CRS m.8/2) ve kişi çifte veya çok vatandaş ise ancak, 2. fıkrada sayılan sebeplerle vatandaşlığından irade dışı mahrum bırakılabileceği yönünde bir yorumu davet eden “ihlâl etmeyecek şekilde” ifadesi, bize göre yerinde olmamıştır. Bilâkis, Sözleşmenin 8. maddesinin 2. fıkrasının şartları varsa, 1. fıkradaki kural dikkate alınmayacak; ilgilinin vatansız kalıp kalmayacağına bakılmayacaktır.³⁸

Bununla birlikte, Sözleşen bir devletin, m.8/2’de sayılan sebeplerle bir kişiyi vatandaşlığından mahrum bırakılabilmesi, ilgiliye, yargı organlarına ya da başka bir bağımsız organa başvuru hakkının (*fair hearing*) hukuken tanınıyor olması şartına bağlıdır (CRS m.8/4). Anayasa m.125 gereği idarî makamların her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açık olduğundan Türk hukuku bakımından bu şart sabittir. O halde orijinal metne bağlı kalındığı takdirde, ilgili vatansız kalacak dahi olsa, kanunî şartlar oluşmuşsa, Türk vatandaşlığının kazanılması kararı iptal edilebilecektir. Bu açıdan, Sözleşmenin orijinal metni ile 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu arasında çatışma bulunmadığı belirtilmelidir.

Diğer bir hukukî sorun, vatandaşlığı kazanma kararı iptal edilen ilgilinin eşi ile çocuklarının Türk vatandaşlığının âkıbeti noktasındadır. Aşağıda bu konu ele alınacaktır.

2. İptal Kararına Konu Olan Kişinin Eşi ve Çocuklarının Türk Vatandaşlığı

Bir Sözleşmeci devletin hukuku, vatandaşlık hakkının kaybının bir hukukî sonucu olarak vatandaşlığı kazanma kararı iptal edilen kişinin eşi ve çocuklarının da o devletin vatandaşlığını kaybedeceklerini kabul ediyorsa, Sözleşme, eş ve çocuklar bakımından kaybın gerçekleşebilmesini bunların başka bir devletin vatandaşlığına sahip olmaları ya da kazanmaları şartına bağlamıştır (CRS m.6).³⁹ Böylece, ilgili hakkında gözetilmeyen “vatandaşlığın

³⁷ Rağmen (*Despite- Synonym*).

³⁸ Aynı yönde bkz. Hadimoğlu, Nimet. Özbek. - Teksoy, Barış. (2013). Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu. *TBB Dergisi*, S.107, s.233 dn.29. Öte yandan, vatandaşlığın kazanılması kararının iptali, bu madde kapsamında vatansızlığa yol açabilecek sebeplerden biri olarak kabul edilmiş olsa da, kazanma kararının hukuk düzenlerinde genellikle *ab initio* hükümsüz kabul edildiği anlamında bkz. Weiss, s.1084.

³⁹ Belirtelim ki, eş ve çocukların ne şekilde vatandaşlık kazandıkları ile ilgilenmeyen Sözleşmenin, Sözleşen devlet hukukları üzerinde bu yönden bir düzeltici işlevi de bulunmamaktadır.

devamlılığı ilkesinin” ilgilinin eşi ve çocukları hakkında önemle gözetildiği ortaya çıkmaktadır. Buna göre:

“If the law of a Contracting State provides for loss of its nationality by a person’s spouse or children as a consequence of that person losing or being deprived of that nationality, such loss shall be conditional upon their possession or acquisition of another nationality.

Bir Sözleşmeci Devletin hukuku, bir kişinin vatandaşlık hakkının sona ermesi ya da elinden alınması durumunda, kişinin eşi ya da çocuklarının vatandaşlıklarının sona erdirilmesini içeriyorsa, bu sona erdirilme başka bir vatandaşlığa sahip olunması ya da başka bir vatandaşlığın elde edilmesi şartına bağlı olur.”

İlgilinin Türk vatandaşlığını iradesi dışında kaybetmesi hallerinde (iptal, kaybettirme), eşi ve çocuklarının da ilgili ile birlikte Türk vatandaşlığını kaybetmesi hukukî sonucunu her durumda doğuran bir kural Türk Vatandaşlığı Kanununda yer almamaktadır. Bununla birlikte, “vatandaşlığın kazanılması kararının iptali” hakkındaki TVK m.32/1 hükmü, halin özelliğine göre, mevcut durumda buna istisna oluşturur.

“İptal kararı, karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder. İptal kararı ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan eş ve çocuklar hakkında da uygulanır.”

Mevcut durumda, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa göre hakkında iptal kararı verilen ilgilinin vatandaşlığı kazanma başvurusuna dâhil edilerek onunla birlikte Türk vatandaşlığını kazanmış ve iptal tarihinde hâlâ küçük ya da ergin olan çocukları ile yine hakkında iptal kararı verilen erkek eşin “Türk vatandaşlığına alınma başvurusuna dâhil edilerek 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu m.15 uyarınca kocasıyla birlikte Türk vatandaşlığını kazanmış vatansız kadın eşi,⁴⁰ iptal kararının kanunî bir sonucu olarak, ilgili ile birlikte Türk vatandaşlığını kaybederler.

Sözleşmenin Türkiye bakımından yürürlüğe girmesiyle birlikte ise, ilgilinin başvurusuna dâhil edilerek vatandaşlık kazanmış kadın eş ve çocuklar, “hâli hazırda başka bir devletin vatandaşlığına sahip olmadıkları ya da

⁴⁰ 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda Türk vatandaşlığına alınmış erkek eşin vatansız karısının da kocasına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanacağı kabul edilmişti (403 TVK m.15). Erkek eş hakkında 5901 sayılı yürürlükteki Türk Vatandaşlığı Kanunu uyarınca iptal kararı verilmesi üzerine iptal kararının kanuni bir sonucu olarak kadın eş de Türk vatandaşlığını kaybeder: Güngör, s.171, dn.508.

kazanmadıkları sürece” iptal kararı bunlar hakkında hukukî sonuç doğurmayacaktır. Şu halde, Sözleşmenin 6. maddesinin, bu kişilerin vatandaşlığının devamına hizmet edeceğini değerlendiriyoruz. Bununla birlikte, vatandaşlığın kaybını geciktirici şarta bağlamanın hem yerinde olmadığını hem de “*İptal kararı, karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder*” hükmü ile bağdaşmadığını düşündüğümüzü ekleyelim. Bu nedenle, “kazanmadıkları sürece” ifadesi, Sözleşmenin 6. maddesinden hareketle Türk Vatandaşlığı Kanunu m.32’de yapılacak değişiklikte fikrimizce yer almamalıdır. Bu eksiklik, Sözleşmenin hedeflediği vatansızlığı azaltma amacını zedeleyici de değildir. Bu görüş benimsenirse, Türk Vatandaşlığı Kanunu m.32/1’e aşağıdaki önerimize benzer şekilde ikinci bir cümle eklenmesi yeterli olacaktır. Buna göre:

“İptal kararı, karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder. İptal kararı, ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanmış eş ve çocuklar hakkında da uygulanır. Bu fıkra gereği vatandaşlığın kaybı neticesinde vatansız kalacak eş ve çocuklar hakkında iptal kararı uygulanmaz.”

B. Kaybettirme

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Sözleşmenin 8. maddesinin 1. fıkrasında, kişi vatansız kalacaksa, Sözleşen devletin vatandaşlığından, kural olarak, mahrum bırakılmayacağı bildirilmekle, vatandaşlık hakkı ve vatandaşlığın devamlılığı ilkesi güvence altına alınmaktadır. Bununla birlikte, m.8/2’de olduğu gibi, m.8/3’de yer alan sebeplerin varlığı halinde de, Sözleşme, vatansızlığı azaltma amacını ve vatandaşlığın devamlılığı ilkesini gözetmemektedir.

Sözleşmenin orijinal metnindeki “*notwithstanding*”⁴¹ kelimesinin karşılığı olarak Türkçe metinde yer alan ve 3. fıkrada sayılan sebeplerle vatandaşlığın irade dışı kaybının tek vatandaşlık hallerinde mümkün olmadığı yanlışını yaratan “ihlâl etmeyecek şekilde” ifadesi, isabetsiz olarak burada da yer almıştır. Çeviri aksaklığı “*deprivation*” kelimesinin bu Sözleşme bağlamında karşılığı olan irade dışı kaybı ifade etmek üzere “elinden alma” ya da “mahrum bırakma” ifadelerinin değil, çıkarma yerine olmak üzere “*çıkarılma*” ifadesinin tercih edilmiş olması itibarıyla yine burada da devam etmektedir.

⁴¹ Bkz. yuk. dn.37.

İrade dışı kayıp sebepleri Sözleşmenin Türkçe metninde aşağıdaki gibi yer almıştır:

“3.Bu maddenin 1’inci paragrafında belirtilen hükümleri ihlal etmeyecek şekilde, bir Sözleşmeci Devlet, imza, onay ya da kabul aşamasında bu hakkın uygulanmasına, bu aşamayla aynı zamanda ulusal hukukunda da var olan aşağıdaki konularda çekince koyarsa, bir kişinin vatandaşlıktan çıkarılma hakkını saklı tutabilir;

(a) Sözleşmeci Devlete sadakat yükümlülüğünü bozacak biçimde, kişi;

(i) Sözleşmeci Devletin açıkça belirtilen bir yasağına karşı gelerek bir diğer devlete hizmet vermiş veya hizmet vermeye devam ediyorsa; veya bir başka devletten hizmet karşılığı parasal çıkar sağlamış ya da sağlamaya devam ediyorsa, ya da

(ii)Devletin yaşamsal önemdeki çıkarlarına ciddi olarak zarar verici bir biçimde hareket ediyorsa;

(b) Kişi başka bir devlete bir bağlılık yemini etmişse, ya da resmi bir beyanda bulunmuşsa, ya da Sözleşmeci Devlete bağlılığını yadsıdığı kanıtlarla saptanırsa.”

Orijinal metin ise, aşağıdaki gibidir:

“3.Notwithstanding the provisions of paragraph 1 of this article, a contracting State may retain the right to deprive a person of his nationality, if at the time of signature, ratification or accession it specifies its retention of such right on one or more of the following grounds, being grounds existing in its national law at that time:

(a) that, inconsistently with his duty of loyalty to the Contracting State, the person;

(i) has, in disregard of an express prohibition by the Contracting State rendered or continued to render services to, or received or continued to receive emoluments from, another State, or

(ii) has conducted himself in a manner seriously prejudicial to the vital interests of the State;

(b) that the person has taken an oath, or made a formal declaration, of allegiance to another State, or given definite evidence of his determination to repudiate his allegiance to the Contracting State.”

Sözleşmenin 8. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendinde sayılan sebepler, Türk Vatandaşlığı Kanunu m.29/1 (a), (b) ve (c)'de yer alan kaybettirme sebeplerine benzerdir. Bu nedenle, aşağıda Sözleşmenin m.8/3-a hükmü inceleme konusu yapılmıştır.

Önemle belirtmek gerekir ki, Sözleşme m.8/3 hükmü, m.8/1'deki ilkeye rağmen, başka bir deyişle “tek vatandaşlık haline rağmen”, vatandaşlığın irade dışı kaybı hakkındadır. Bu sebeple, ilgilinin sadece tek devlet vatandaşlığına sahip olması, bizce ön şarttır. Yine, Sözleşen bir devletin, m.8/3-a'da belirtilen sebeplere dayanarak bir kişiyi vatandaşlığından mahrum bırakabilmesi için bu sebeplerin Sözleşmede zikredilmesi, Sözleşmeye uygunluk bakımından tek başına yeterli değildir; bu sebeplerle vatandaşlığın kaybı, bu fıkra ve 4. fıkra da bildirilen kümülatif sınırlamalara tâbidir. Sözleşme m.8/3'ün uygulama şartlarından aşağıda belirttiğimiz ilk üçü, üçüncü fıkranın başlangıç kısmında, sonuncusu ise, dördüncü fıkra⁴² yer almaktadır. Bu çerçevede:

1. İlgili sadece Sözleşen devletin vatandaşı olmalıdır (ön şart).
2. Fıkra da belirtilen kayıp sebepleri, ilgili sözleşen devletin millî hukukunda da bulunmalıdır.
3. Sözleşen devlet, imza, onay ya da katılma sırasında bu sebeplerden bir ya da birden fazlasına dayanma hakkını saklı tuttuğunu bildirmiş olmalıdır.
4. Karara karşı yargı organlarına ya da başka bir bağımsız organa başvuru hakkı (*fair hearing*) hukuken tanınıyor olmalıdır.

Sözleşmenin 8. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendi (i) ve (ii)'de yer alan sebeplere benzer sebepler, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 29. maddesinde “kaybettirme” sebepleri olarak düzenlenmiştir. Buna göre:

⁴² *A Contracting State shall not exercise a power of deprivation permitted by paragraphs 2 or 3 of this article except in accordance with law, which shall provide for the person concerned the right to a fair hearing by a court or other independent body.*

Bir Sözleşmeci Devlet, bu maddenin 2'inci ya da 3'üncü paragraflarında izin verilen durumlarda, hukuk çerçevesinde, bir mahkeme ya da bağımsız bir organ tarafından adil bir duruşma hakkı sağlamadan hiç kimseyi vatandaşlıktan çıkaramaz.

“MADDE 29- (1) Aşağıda belirtilen eylemlerde buldukları resmi makamlarca tespit edilen kişilerin Türk vatandaşlığı Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile kaybettirilebilir.

a) Yabancı bir devletin, Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup da bu görevi bırakmaları kendilerine yurt dışında dış temsilcilikler, yurt içinde ise mülki idare amirleri tarafından bildirilmesine rağmen, üç aydan az olmamak üzere verilecek uygun bir süre içerisinde kendi istekleri ile bu görevi bırakmayanlar.

b) Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Bakanlar Kurulunun izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam edenler.

c) İzin olmaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapanlar.”

Türk Vatandaşlığı Kanunu m.29/1 (a), (b) ve (c), Sözcüşmenin m.8/3-a hükmü çerçevesinde düşünebileceğimiz kaybettirme sebepleridir. Türk Vatandaşlığı Kanunu m.29, anılan bentlerde belirtilen fiilleri kaybettirme sebebi olarak kabul etmekle fikrimizce aynı zamanda yasaklamaktadır. Bu nedenle, Türk Vatandaşlığı Kanunu m.29/1 (a), (b) ve (c) hükümlerine aykırılık, Sözcüşmenin m.8/3-a-i hükmü kapsamında, bize göre, Türk hukukunun açıkça belirtilen bir yasağına karşı gelmek anlamını da taşımaktadır. Bu çerçevede,

“Yabancı bir devletin, Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetine kendi isteğı ile devam etmek (TVK m.29/1-a);

Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Bakanlar Kurulunun izni olmaksızın kendi isteğıyle çalışmaya devam etmek (TVK m.29/1-b);

İzin olmaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapmak (TVK m.29/1-c)”

Türk Vatandaşlığı Kanunu m.29/1 uyarınca yasaktır.

Bununla birlikte, Sözcüşmenin Türkiye bakımından yürürlüğe girmesini takiben, vatansızlığa yol açabilecek şekilde kaybettirme kararı verilebilmesi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Sözcüşmeye katılması sırasında m.8/3 hükmü itibariyle bildirimde bulunarak Türk Vatandaşlığı Kanunu m.29/1'de belirtilen eylemlerde bulunan ve sadece Türk vatandaşı olan kişilerin Türk

vatandaşlığını kaybettirme hakkını saklı tutmasına bağlıdır. Bu yönde bir bildirimde bulunulur ise, mevcut hükmün değişiklik geçirmesi gerekmeyecek, Bakanlar Kurulu takdir yetkisini herkes bakımından her iki yönde de kullanabilecektir. Buna karşılık, bu yönde bir bildirimde bulunulmazsa, Türk Vatandaşlığı Kanunu m.29 hükmünün değişiklik geçirmesi gerekecektir. Bu değişiklik, aşağıdaki önerimize benzer şekilde, Türk Vatandaşlığı Kanunu m.29'a 2. bir fıkra eklenmesi suretiyle yapılabilir:

(2) “Birinci fıkra hükümleri gereğince vatandaşlığın kaybı neticesinde vatansız kalacak kişi hakkında kaybettirme kararı verilemez”.

Öte yandan, bildirimde bulunulmadığı ve Türk Vatandaşlığı Kanunu değişikliğinin de yapılmadığı durumda, mevcut m.29/1 hükümlerinin uygulanması neticesinde vatansız kalacak kişi hakkında Bakanlar Kurulu'nun kaybettirme kararı vermesi ise, Sözleşme m.8/1'de yer alan

“A Contracting State shall not deprive a person of its nationality if such deprivation would render him stateless.

Bir Sözleşmeci Devlet, hiç kimseyi vatansız duruma düşürecek biçimde vatandaşlıktan çıkaramaz”⁴³

hükmüne aykırılık oluşturması sebebiyle, uluslararası hukuka; Türkiye Cumhuriyeti Devletinin uluslararası taahhütlerinin yerine getirilmesi için kanun gücü bağladığı, vatandaşlık hakkı gibi temel bir hakkı düzenleyen ve Türk kanunlarına değişiklik getirecek Sözleşmenin esas alınması (AY m.90/V) için kanun koyucu Türk Vatandaşlığı Kanunu m.29'u değiştirerek gereğini yapmadığı için de Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına aykırılık oluşturacaktır. Bu nedenle, bildirimde bulunulmadığı ve Türk Vatandaşlığı Kanununda da değişikliğe gidilmediği durumda, Bakanlar Kurulu'nun m.29/1 kapsamında sahip olduğu takdir yetkisini “sadece Türk vatandaşlığına sahip olan (tek vatandaş) kişi” hakkında kaybettirme kararı vermeme yönünde kullanması isabetli olacaktır. Takdir yetkisinin böyle bir sınırlama ile kullanılmasına herhangi bir hukukî engel de bulunmamaktadır. Bu yönde bir yaklaşım izlenmesi, bilâkis, vatansızlığın önlenmesine ve vatandaşlığın devamlılığı ilkesinin gelişimine katkıda bulunmak bakımından tercihe şayandır.

Diğer taraftan, Sözleşmenin m.8/4 hükmü uyarınca, ilgiliye mahkeme ya da başka bir bağımsız organ önünde *âdil dinlenme hakkı (fair*

⁴³ Tüm irade dışı kayıp hallerini içine alacak kapsamda olmak üzere, “mahrum bırakamaz” şeklinde anlaşılmalıdır.

hearing) hukuken tanınmıyorsa, sözleşen bir devletin m.8/3'te belirtilen sebeplere dayanarak ilgiliyi vatandaşlığından mahrum bırakması, Sözleşmeye, dolayısıyla uluslararası hukuka aykırılık oluşturur. Anayasa m.125/1 gereği idarî makamların her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olması sebebiyle Türk hukukunun Sözleşme m.8/4 bağlamında uluslararası hukuka uygun olduğu ifade edilmelidir.

C. Geri Alma

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu m.40/1 uyarınca, idare, mükerrer olarak veya hukukî şartlar oluşmadan alındığı sonradan anlaşılın Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybına ilişkin kararını, geri alacaktır:

“Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybına ilişkin kararlar, hukukî şartlar oluşmadan veya mükerrer olarak verildiği sonradan anlaşıldığı takdirde geri alınır.”

Geri alma, mükerrer alınmış tüm kararlar bakımından yerindedir.⁴⁴ Yine vatandaşlığın irade dışı kaybında ilgililerin vatansız kalma durumu gözetilmediğinden, çifte veya çok vatandaş olmayan bir kişi hakkında tesis edilmiş irade dışı kayıp kararlarının geri alınması vatansızlığın önlenmesi ve vatandaşlığın devamlılığı ilkesine hizmet edecektir. İradî kayıp halleri olan çıkma ve seçme hakkı yoluyla Türk vatandaşlığın kaybında ise, ilgililerin vatansız kalmaması şartı özellikle arandığından bu şarta aykırı olarak verilmiş kayıp kararlarının geri alınması gerekir. İradî kayıp hallerine ilişkin diğer kanunî şartlara aykırılık halinde de ilgili kararın geri alınması hukuka aykırılığı giderecektir.

Buna karşılık, hukukî şartlar oluşmadan alınmış bir vatandaşlığın kazanılması kararı farklı değerlendirilmelidir. Vatandaşlığın kazanılması kararının hukukî şartlar oluşmadan alınmasının sebebi, ilgilinin yalan beyanı ya da vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi ise, Türk vatandaşlığını kazanma kararının iptaline ilişkin hüküm uygulanacak (TVK m.31/1) ve iptal kararı, karar tarihinden itibaren Türk vatandaşlığının kaybı hukukî sonucunu doğuracaktır (TVK m.32/1, c.1). Bu nedenle, ilgilinin yalan beyanı ya da vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi halinde, Türk vatandaşlığını kazanma kararının iptali yerine vatandaşlığın kazanılması kararının geri alınması (TVK m.40/1) söz konusu edilemez. İlgiliye atfedilemeyen, idarî makamlardan kaynaklanan hata sonucunda alınmış bir vatandaşlığın kazanılması kararının ise, kanun hükmü

⁴⁴ Gungör, s.181.

icabı geri alınması (TVK m.40/1) gerekmele birlikte, bu durumun, vatansızlığın önlenmesi, vatandaşlığın devamlılığı ve hukukî istikrar ilkeleri yönünden kabul edilemez hukukî sonuçları da beraberinde getireceğine işaret edelim.⁴⁵

Mevcut hukukî durumu bu şekilde tespit ettikten sonra, Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesine dönecek olursak, Sözleşmeye göre, kural olarak, hiç kimse vatansız kalacak şekilde vatandaşlığından mahrum bırakılamaz (CRS m.8/1). Sözleşmenin 8'inci maddesinin 2. ve 3. fıkraları ise, bu hükme istisna teşkil eder. Sözleşme, vatansız kalmaya yol açacak şekilde vatandaşlığın irade dışı kaybını, m.8/2'de belirtilen sebepler ve gönderme yapılan hükümler (CRS m.7/4 ve m.7/5) ile m.8/3 hükümleri dışında, kabul etmemektedir. Vatandaşlığın kazanılması kararının, ilgilinin yalan beyanı veya hilesi olmaksızın, hukukî şartlar oluşmadan alınması ise, bu fıkralar kapsamında değildir. Bu sebeple, Sözleşmenin Türkiye bakımından yürürlüğe girmesiyle birlikte, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu m.40'ın, Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin kararların ilgilinin vatansız kalması sonucunu doğuracak şekilde geri alınması imkânı kalmayacak biçimde değişiklik geçirmesi gerekeceği ortadadır.

İlgiliye atfedilemeyen, idarî makamlardan kaynaklanan bir hata sonucunda alınmış Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin kararların geri alınması fikrine her durumda karşıyız. Bununla birlikte, eğer hükmün bu kapsamda muhafazasına devam edilecekse, Sözleşmeye uygunluk adına önerimiz, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu m.40/1'e, aşağıdakine benzer ikinci bir cümle eklenmesi yönündedir.

“Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybına ilişkin kararlar, hukukî şartlar oluşmadan veya mükerrer olarak verildiği sonradan anlaşıldığı takdirde geri alınır. Vatandaşlığın bu fıkra gereği kaybı neticesinde vatansız kalacak kişiler hakkında verilmiş vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin kararlar geri alınamaz.”

Sonuç

Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, *erga omnes* bir sözleşmedir; ancak doğrudan uygulanma özelliği yoktur. Bu nedenle, Sözleşme'nin Türkiye bakımından yürürlüğe girmesi ile birlikte, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda değişiklik yapılması gerekecektir.

⁴⁵ Bu konuda bkz. Güngör, s.182-184.

Türk Vatandaşlığı Kanununun Söleşme çerçevesinde değişiklik geçirmesi gereken hükümleri, m.8 (doğum yeri esası), m.32 (vatandaşlığın kazanılması kararının iptali) ve m.40/1'dir (geri alma). Türk Vatandaşlığı Kanunu m.29'un (kaybettirme) değişiklik geçirmesinin gerekip gerekmeyeceği ise, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Söleşmenin m.8/3 hükmü itibariyle beyanda bulunup bulunmamasına bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Son olarak, vatandaşlık hukuku kavram ve kurumlarına özen gösterilerek Söleşmenin yeniden Türkçeye çevrilmesi ihtiyacına bir kez daha dikkati çekelim. Bu yönde yeni bir çalışma yapılmadan Söleşme hükümlerinin ve bunlara uygun olarak Türk Vatandaşlığı Kanununda yapılması gereken değişikliklerin sağlıklı olarak değerlendirilebilmesinin ve değişik hükümlerin kaleme alınmasının güçlüğü ortadadır.

KAYNAKÇA

Akipek, Ömer İlhan. *Devletler Hukuku, Birinci Kitap, Başlangıç* (3.bs.). Ankara: Başnur Matbaası.

Altuğ, Yılmaz. (1963). Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi. *İÜHFD*, S.29, s.201-217.

Arsava, Füsün. (1998). *Avrupa Topulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar*. Ankara.

Aybay, Rona. (2007). Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri. *TBB Dergisi*, S.70, s.187-213.

Başlar, Kemal. Yeni Sivil Anayasada Uluslararası Hukuka İlişkin Hükümler, yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/dr-kemal-baslar.pdf (12.05.2014).

Birsen, Kemalettin. (1936). *Devletler Hususî Hukuku*. C.1 (Tâbiyet-Yabancıların Hukuku). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No.7.

Boll, Alfred Michael. (2007). *Multiple Nationality and International Law*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Can, Hacı. (2009). Türk Hukuk Düzeninin Milletlerarası Hukuka Açıklığı. *Yasama*, S.12, s.5-65.

Convention on the Reduction of Statelessness, New York, 30.08.1961, 989 UNTS, untreaty.un.org (23.07.2012) (CRS).

Convention on the Reduction of Statelessness, Text of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness with an Introductory Note by the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), www.unhcr.org/3bbb286d8.pdf (17.04.2014) (UNHCR - Introductory Note).

Çelik, Edip F. (1982). *Milletlerarası Hukuk*. C.2. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Doğan, Vahit. (2012). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (11.bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Erdem, B. Bahadır. (2013). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (3.bs.). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Expert Meeting Interpreting the 1961 Statelessness Convention and Preventing Statelessness among Children, Summary Conclusions, Expert meeting convened by the Office of the United Nations High Commissioner

for Refugees and the Open Society Justice Initiative, Dakar, Senegal, 23-24 May 2011, www.refworld.org/docid/4e8423a72.html (17.04.2014) (Dakar Conclusions).

Guidelines on Statelessness No.4: Ensuring Every Child's Right to Acquire a Nationality through Articles 1-4 of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness, HCR/GS/12/04, 21 December 2012, UNHCR, <http://www.refworld.org/docid/50d460c72.html> (17.04.2014).

Gönenç, Levent – Esen, Selin. (2007). The Problem of Application of Less Protective International Agreements in Domestic Legal Systems: Article 90 of the Turkish Constitution. *European Journal of Law Reform*, C.8, S.4, s.485-500.

Gözler, Kemal. (2010). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri* (9.bs.). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Gözler, Kemal. (2009). *İdare Hukuku* (2.b.s.). C.1, Bursa: Ekin Yayınevi.

Güngör, Gülin. (2014). *Tâbiyet Hukuku (Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler-Şeyler)*. Ankara: Yetkin Yayınevi.

Hadimoğlu, Nimet. Özbek. - Teksoy, Barış. (2013). Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu. *TBB Dergisi*. S.107, s.221-244.

Hailbronner, K. (2006). Nationality in International Law and European Law. *Acquisition and Loss of Nationality*. C.1 (Comparative Analysis), Amsterdam, s.35-104 (Edts. Bauböck, R. / Ersboll, K. / Groenendijk, K. / Waldrauch, H.).

İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa, m.90/son). (2005). Ulusal Toplantı (5 Kasım 2004). Ankara: Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi (TBB-İHAUM).

Nomer, Ergin. (2014). *Vatandaşlık Hukuku* (20.bs.). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Randelzhofer, Albrecht. (1997). Nationality. *Encyclopedia of Public International Law*. C.3. Amsterdam, s.501-510 (Edt. R. Bernhardt).

Resolution adopted by the General Assembly [on the report of the Third Committee (A/64/431)]. <http://www.unhcr.org/4b8fd5579.pdf> (17.04.2014).

Sur, Melda. (2010). *Uluslararası Hukukun Esasları* (4.bs.). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Unat, İlhan. (1966). *Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler-Mahkeme Kararları)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 203/185.

Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/397). TBMM, Yasama Dönemi 24, Yasama Yılı 2, S. Sayısı 89, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss89.pdf> (17.04.2014).

Verzijl, J.H.W. (1972). *International Law in Historical Perspective: Nationality and Other Matters*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Weiss, Paul. (1956). *Nationality and Statelessness in International Law*. London: Stevens & Sons Ltd.

Weiss, Paul. (1962). The United Nations Convention on the Reduction of Statelessness 1961. *International and Comparative Law Quarterly*. C.11(4), s.1073-1096.

Yüzbaşıoğlu, Necmi. (1993). *Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku*. İstanbul: İÜHF Yayını No.703.

